

УДК 338.48-6:37(477.83)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2023-1-1>

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ШКІЛЬНІЙ КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНІЙ РОБОТІ

Дністрянський Мирослав Степанович

доктор географічних наук, професор,

професор кафедри географії України,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0002-5663-6740

Дністрянська Наталія Іванівна

кандидат географічних наук,

старший викладач кафедри туризму,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0001-6465-9902

У статті обґрунтовано важливе туристично-краєзнавче значення етнокультурних ресурсів, які розглядаються як поєднання культурних надбань етнічних спільнот і груп. Розкриваючи на прикладах рідної місцевості взаємопов'язаність різних історично-географічних явищ, поширення етнокультурних ресурсів відображає важливі особливості географії рідного краю. На практиці етнокультурні ресурси активно використовуються в шкільному туризмі, що сприяє формуванню в учнів навиків самостійного збору та опрацювання географічної інформації.

З огляду на географічне положення та історико-політичні передумови у Львівській області зосереджена велика кількість етнокультурних ресурсів, створених етнографічними групами українського народу та етнічними меншинами (вірменами, поляками, євреями, німцями). Дослідження показали, що поширення етнографічних ресурсів Львівської області диференційоване за п'ятьма етнографічними районами, кожен з яких виділяється своїми особливостями традиційної матеріальної і духовної культури. Водночас пам'ятки культури, створені в процесі життєдіяльності етнічних меншин, розміщені здебільшого у містах. У статті зроблено висновок, що географія етнокультурних ресурсів розкриває різні етапи заселення й політичного розвитку Львівської області, що може бути використано при вивченні географії регіону в середній школі. В розвитку шкільного туризму особливо важливе значення мають такі центри, як Львів, Дрогобич, Самбір, Стрий, Червоноград, де розміщені краєзнавчі та етнографічні музеї, є різнобічні культурні пам'ятки.

Ключові слова: етнокультурні ресурси, етнічний туризм, етнографічні райони Львівської області, краєзнавство, шкільний туризм.

PROSPECTS FOR THE USE OF ETHNO-CULTURAL RESOURCES OF THE LVIV REGION IN SCHOOL LOCAL GEOGRAPHY AND TOURISM WORK

Dnistrianskyi Myroslav Stepanovych

Doctor of Geographical Sciences, Professor,

Professor at the Department of Geography of Ukraine,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-5663-6740

Dnistrianska Natalia Ivanivna

Candidate of Geographical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Tourism,

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

ORCID ID: 0000-0001-6465-9902

The article substantiates the important tourism and regional significance of ethno-cultural resources, which are considered as a combination of cultural heritage of ethnic communities and groups. Revealing the interconnectedness of various historical and geographical phenomena on the examples of the native area, the distribution of ethno-cultural resources reflects important features of the geography of the native land. In practice, ethno-cultural resources are actively used in school tourism, which contributes to the formation of students skills in independent collection and processing of geographical information.

Given the geographical position and historical and political preconditions, a large number of ethno-cultural resources created by ethnographic groups of the Ukrainian people and ethnic minorities (Armenians, Poles, Jews, Germans) are concentrated in the Lviv region. Research has shown that the distribution of ethnographic resources in the Lviv region is differentiated by 5 ethnographic regions, each of which stands out with its own characteristics of traditional material and spiritual culture. At the same time, cultural monuments created in the course of the life of ethnic minorities are mostly located in cities. The article concludes that the geography of ethno-cultural resources reveals different stages of settlement and political development of the Lviv region, which can be used when studying the geography of the region in secondary school. Centers such as Lviv, Drohobych, Sambir, Stryi, Chervonograd, where local history and ethnographic museums are located, as well as versatile cultural attractions, are especially important in the development of school tourism.

Key words: ethno-cultural resources, ethnic tourism, ethnographic regions of the Lviv region, local history, school tourism.

Вступ. Краєзнавчо-туристична робота в школі є однією з важливих форм вивчення географії, яка забезпечує на прикладах рідної місцевості поглиблене розуміння взаємозв'язків в географічному просторі, тенденцій природно-географічних та суспільно-географічних процесів. Важливими є її функції у формуванні навиків самостійного збору емпіричних матеріалів з географії рідного краю та їхнього опрацювання.

Особливо притягальне значення в організації шкільного туризму і розвитку туризму як галузі економіки мають етнокультурні ресурси як сукупність матеріальних і духовних надбань, створених етнічними спільнотами та групами. Для забезпечення умов активного використання етнокультурних ресурсів важливо підготувати аналітичні інформаційні матеріали, які пояснювали б особливості їхнього походження, поширення та пізнавальне значення. Утворення таких культурних надбань може бути ілюстрацією для учнів школи у вивченні етногеографічних процесів, що відбуваються чи відбувалися на цій території.

Перспективність використання етнокультурних ресурсів Львівської області в краєзнавчо-туристичній роботі та вивчення туризму як галузі економіки в школі зумовлена тим, що з огляду на багату етнічну історію цей регіон зосереджує різноманітні культурні надбання українського народу й таких

етнічних меншин, як поляки, євреї, німці, вірмени та деякі ін. В області поступово формується і відповідна інфраструктура, що може забезпечити і туризму загалом і шкільному туризму зокрема додаткові можливості.

Різнобічні аспекти розвитку краєзнавства й туризму на основі використання етнокультурних ресурсів вже достатньо широко відображені в українській науковій літературі. Так, деякі концептуально-методологічні проблеми аналізу етнокультурного туристичного потенціалу розкрито в публікаціях О. Дутчак [1], А. Голода й О. Мисяк [2], Н. Дністрянської [3]. Різні аспекти цієї проблеми проаналізовано на рівні окремих областей: Житомирської – в праці І. Кулаковської [4,]; Закарпатської області – О. Бергхауера, Д. Фодора, М. Дністрянського [5]; Одеської – М. Орлової [6], Чернівецької – Ж. Бучко [7]. Аналіз різних передумов та ресурсів етнічного туризму зроблено в працях О. Заставецької, Л. Заставецької, К. Дударчук [8], В. Шикеринця [9], Т. Шпараги, М. Михайлюк [10] та ін. Водночас помітною є потреба розкрити саме освітньо-краєзнавчі аспекти цієї проблеми на рівні окремих регіонів та обґрунтувати деякі практичні пропозиції щодо розвитку шкільного туризму.

Мета, завдання та методи дослідження. З огляду на актуальність проблематики і з урахуванням рівня її відображення в науковій літературі метою цієї статті є всебічний

аналіз етнокультурного потенціалу Львівської області для освітніх та практичних краєзнавчо-туристичних потреб, що передбачає вирішення таких завдань: 1) концептуально конкретизувати важливість дослідження етнокультурного потенціалу регіонів для освітньо-краєзнавчих потреб; 2) проаналізувати відмінності поширення етнографічних ресурсів у Львівській області, розкрити їхнє пізнавальне значення у вивченні географії рідного регіону; 3) обґрунтувати практичне значення культурної спадщини етнічних меншин для краєзнавчо-туристичних потреб.

Джерельну основу дослідження становлять літературно-довідкові й етнографічні матеріали, офіційні документи освітніх органів. Для реалізації дослідницьких завдань використано загальнонауковий порівняльний метод, методи етнографічного районування, історико-географічної періодизації та картографічного моделювання. Для організації туристичної діяльності на основі культурної спадщини етнологічних меншин було проведено етнічну ідентифікацію пам'яток архітектури (традиційної, оборонної, житлової і сакральної) та стану культурного фонду загалом.

Виклад результатів дослідження. Оскільки краєзнавчий підхід є одним з базових у вивченні географії в школі, то соціально-економічна географія регіонів і територій громад займає поважне місце в шкільному освітньому процесі. Фактично в програмах кожного класу виділено резерв часу для вивчення географії рідного краю. Окрім того, в програмі шкільного курсу «Україна і світове господарство» (9 клас) є тема «Туризм», де учні знайомляться з туризмом як галуззю національної економіки, її розвитком в регіонах України, значенням туристичних ресурсів й туристичної інфраструктури.

Для забезпечення навчального процесу учням Львівської області важливо наголосити, що з огляду на географічне положення регіону, передумови його історично-географічного розвитку однією з провідних галузей, яка може забезпечити позитивну динаміку регіонального економічного розвитку, має усі

підстави стати туризм. Це насамперед стосується етнічного туризму, який ґрунтується на використанні різноманітних етнокультурних ресурсів.

Поняття етнічного туризму в науковій літературі ще потребує конкретизації. Так, зарубіжний досвід трактування цього поняття свідчить про те, що у багатьох країнах під етнічним туризмом переважно розуміють знайомство з життям і побутом народів, які здебільшого перебувають на племінному рівні. Водночас в Україні поняття етнічного туризму розглядається ширше, зокрема, як «один із різновидів культурного туризму» [2]. Такі розбіжності пояснюються різним розумінням етнічності загалом. Оскільки в Україні поняття етнічності стосується життєдіяльності всіх етнічних спільнот незалежно від їхнього демографічного потенціалу, то в широкому розумінні етнічний туризм розглядається насамперед як використання в туристичній діяльності культурних ресурсів різних народів. Складовою етнічного туризму є надання туристичних послуг на засадах залучення пам'яток традиційної культури і побуту етнографічних груп якогось одного народу (наприклад, таких карпатських етнографічних груп українського народу, як бойки, гуцули, лемки). І цей різновид етнічного туризму доцільно назвати етнографічний туризм.

З огляду на етнографічну різноманітність регіону та порівняно високий рівень збереження традиційної культури Львівська область виділяється наявністю насамперед значних ресурсів для розвитку етнографічного туризму. Водночас, незважаючи на сучасний переважно моноетнічний характер, в регіоні зосереджено чимало культурних об'єктів, які були створені у минулому представниками етнологічних меншин (вірменами, поляками, євреями, німцями та ін.), а це свідчить і про перспективність організації туристичної діяльності на основі використання культурних ресурсів національних меншин. Це може стосуватися насамперед в'їзного і внутрішнього туризму, у тому числі й шкільного.

Для ознайомлення учнів середньої школи з тенденціями розвитку етнічного туризму в Львівській області як галузі економіки, а також для потреб організації шкільного туризму важливо розкрити етнографічні відмінності регіону. А вони є суттєвими з огляду на природно-географічні особливості та історію заселення окремих районів. Важливо зауважити, що пояснення учням школи впливу природних й історичних передумов на формування відмінностей традиційного господарства й традиційної культури розкриватиме важливі взаємозв'язки природи й суспільства, формуючи їхній науковий світогляд.

Враховуючи відмінності діалектів та традиційного будівництва, в межах Львівської області можна виділити такі етнографічні райони: Бойківський, Підгірський, Надсянський, Розтоцько-Опільський, Побузько-Стирський (див. рис. 1). Як засвічує аналіз етнографічних джерел, кожен з цих районів має свої унікальні етнографічні особливості, але їхні межі мають здебільшого перехідний характер.

Бойківський етнографічний район сформувався в гірській місцевості, тому його традиційна культура виділяється більшою оригінальністю порівняно з етнографічними групами рівнинної місцевості, що є важливим в поясненні впливу природного середовища на традиційне господарство. В процесі організації туристично-краєзнавчої роботи в школі важливо наголосити, що на території Бойківщини вже створено низку важливих організаційних структур та громадських організацій, які провели різноманітні заходи, підготували інформаційні матеріали та експозиції, які уже на цей час можна використовувати в краєзнавчо-туристичній роботі. Йдеться насамперед про функціонування таких громадських організацій, як «Світовий конгрес бойків», Всеукраїнське громадське товариство «Бойківщина XXI ст.», з ініціативи яких створено бойківські етнографічні музеї в Самборі й Турці. Значущим у перспективі для туристичних зацікавлень може бути традиційне бойківське будівництво, насамперед сакральне. Це насамперед стосується традиційних бойківських церков

й дзвіниць, які, виділяючись конструкційною легкістю й довершеністю, є визнаними історичними пам'ятками. Зокрема, кілька таких церков зосереджено у Самбірському районі (у селах Бусовисько, Матків, Нижнє Висоцьке, Комарники), Стрийському (у селах Коростів, Опорець, Орявчик, Плав'є, Риків, Росохач, Ялинкувате), дзвіниць – в с. Ясениця-Замок (Самбірського р-ну), с. Коростів (Стрийського р-ну). Унікальною пам'яткою культури є і Лаврівський монастир XIII ст. (Самбірський район). Деякі елементи сакральної бойківської культури можуть не лише бути привабливими об'єктами для туристичної галузі й шкільного туризму, але й орієнтирами у формуванні складових модерної української архітектури.

Етнографічне Підгір'я в межах Львівської області охоплює передкарпатську місцевість правобережжя Дністра (див. рис. 1). На цій заселеній з давніх часів території розміщені міста Самбір, Дрогобич, Стрий – важливі центри адміністративного й соціального обслуговування карпатської й передкарпатської місцевості, де зосереджені різні культурно-архітектурні пам'ятки, етнографічні й краєзнавчі музеї, а тому вони мають всі підстави стати і центрами шкільного туризму. Ще однією особливістю цього етнографічного району є широке поширення народних художніх промислів і ремесел (гутництва, кераміки, вишивки), традиційних виробництв, зокрема, солі (Дрогобицька Солеварня була заснована ще в 1399 році), що важливо популяризувати в краєзнавчій роботі.

Особливістю етнографічного Надсяння, яке охоплює південний захід Львівської області, є помітні польські впливи на традиційну культуру українського населення, які зумовлені поширенням окремих польських поселень, і географічним положенням загалом. Але це не знижує цінності української традиційної культури у межах цього району (вишивка, килимарство, традиційне сакральне будівництво), а, навпаки, надає їй особливого колориту.

Розміщений в центральній частині області Розтоцько-Опільський етнографічний район

Рис. 1. Етнографічні райони, етнічні туристичні ресурси та пропоновані етнотуристичні маршрути в Львівській області (Дністрянська, 2023)

в природно-географічному відношенні включає такі орографічні одиниці, як Розточчя, Львівське плато, Перемишлянське низькогір'я, Опілля, Гологори, Вороняки (див. рис. 1). З огляду на давню історію заселення та роль обласного центру цей район зосереджує значні етнографічні ресурси. До краєзнавчої роботи та шкільного туризму уже зараз активно залучають Музей народної архітектури і побуту у Львові імені Климента Шептицького (Шевченківський гай), в експозиціях якого є пам'ятки традиційного будівництва з усіх етнографічних районів Львівської області. Є в межах цього району і визначні давні городища, які притягують великі групи туристів й краєзнавців (Стільсько, Пліснесько, Звенигород), і центри ткацтва й килимарства (Глиняни), кераміки (Гавареччина). Збереглися в цьому районі й унікальні пам'ятки сакральної архітектури (храми в селах Крехів, Страдч, Потелич, містах Комарно і Жовква), Лавра в с. Унів, монастир в с. Крехів.

В центральній-північній рівнинній частині області, в басейнах Західного Бугу й Стиру, розміщений Побузько-Стирський етнографічний район, який має багато спільних рис з етнографічною Волиною. В краєзнавчому відношенні важливо наголосити, що на цій території розміщені одні з перших міст України, зокрема, Белз, Буськ. Є тут і важливі туристично-атрактивні етнокультурні ресурси, зокрема, церкви у селах Дернів та Новий Витків, селищі міського типу Красне, містах Буськ, Угнів, Кам'янка-Бузька, Радехів.

Аналіз різних періодів історико-географічного розвитку Львівської області дає змогу виділити кілька хвиль іноетнічної колонізації регіону (вірменами, поляками, євреями, німцями та ін.). В результаті життєдіяльності етнічних меншин були створені різні культурні об'єкти, розміщені переважно в міських поселеннях, ознайомлення з якими розкриває різні моменти історії та географії рідного краю. Так, у Львові до наших днів зберігся унікальний цілісний ансамбль Вірменського кафедрального

собору, який є пам'яткою Світової спадщини ЮНЕСКО й важливим для вірмен усього світу історичним місцем. Але найбільше у Львові пам'яток культури, створених представниками польської етнічної меншини. Це насамперед замки та палаци, які на сьогодні відзначаються значною туристичною привабливістю (замки: Жовківський, Золочівський, Підгорецький, Свірзький; палаци Тишкевичів (Броди), Бадені (Буськ), Фредрів (Вишня), Бєсядецьких (Львів), Дідушицьких (Львів і с. Неслухів), Потоцьких (Львів), Сапіг (Львів), Лянцкоронських (Розділ).

Так само у межах Львівської області збереглося чимало культурних пам'яток, створених єврейською людністю. Але, на жаль, через різні несприятливі політичні обставини вони збереглися переважно в незадовільному стані. Це насамперед синагоги (у Львові, Дрогобичі, Жовкві, Буську, Турці, Старому Самборі, Бродах, Сокалі, Угневі, Великих Мостах), палаци, які належали багатим євреям, зокрема, палац Гредлів в Сколе, палац Бруницьких у Великому Любені.

Отже, у Львівській області є значна ресурсна база для розвитку етнічного туризму і як галузі економіки, і як шкільного туризму. Для його активізації можна використати різні маршрути, у тому числі і ті, що показані на картосхемі (рис. 1). При організації шкільних етнотурів важливо враховувати, що вони мають бути насамперед інформаційно-пізнавальними і не надто складними й тривалими, а при проведенні бажано обирати такі центри, де зосереджені різні краєзнавчі та етнографічні музеї і є поєднання різних різного типу етнокультурних ресурсів (Львів, Дрогобич, Самбір, Стрий, Червоноград).

Висновки. З огляду на різні історико-географічні передумови (географічне положення, природно-географічні відмінності, зміни етнічного складу населення в процесі політичного розвитку) у Львівській області зосереджена велика кількість етнокультурних ресурсів як сукупності матеріальних і духовних надбань, створених етнографічними групами українського народу та етнічними меншинами (вірменами, поляками, євреями,

німцями). Етнокультурні ресурси мають всі підстави для активного використання в туризмі як галузі економіки і в шкільній краєзнавчо-туристичній роботі.

Краєзнавчо-туристична робота в школі забезпечує на прикладах рідної місцевості поглиблене розуміння взаємопов'язаності природно-географічних і суспільно-географічних процесів, самостійного збору та опрацювання географічної інформації, а тому є однією з важливих форм вивчення географії в середній школі.

Поширення етнографічних ресурсів Львівської області диференційоване за етнографічними районами (Гірським Бойківським,

Підгірським, Надсянським, Розтоцько-Опільським, Побузько-Стирським). Пам'ятки культури, створені в процесі життєдіяльності етнічних меншин, розміщені здебільшого у містах. Географія етнокультурних ресурсів розкриває різні особливості історичних етно-географічних процесів, а тому має освітньо-краєзнавче значення.

З огляду на зосередження краєзнавчих й етнографічних музеїв поєднання різних етнокультурних пам'яток такі міста Львівської області, як Львів, Дрогобич, Самбір, Стрий, Червоноград, мають усі підстави стати важливими центрами шкільного туризму.

Література

1. Дутчак О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2013. Вип. 23-24. С. 318–322.
2. Голод А.П., Мисяк О.М. Етнічний туризм в Карпатському регіоні: структурні особливості та проблеми розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 15(1). С. 85–87.
3. Дністрянська Н.І. Етнічний туризм як перспективний напрям розвитку туристичної галузі Львівської області в умовах соціально-політичних ризиків. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. № 1. 2023. С. 132–149.
4. Кулаковська І.М. Розвиток етнічного туризму на Житомирщині в часи становлення державності України. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2012_3/26.pdf.
5. Dnistrianskyi M., Berghauer O., Fodor D. Characteristics and trends of cultural tourism in Transcarpathia. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного ун-ту. Серія: Економічні науки*. Вип. 37. Частина 1. 2014. С. 67–76.
6. Орлова М.Л. Етнічний туризм – перспективний напрямок розвитку туризму на Одещині. *IV Міжнародна наук. конф.* Київ, 2008. Вип. 4. С. 301–303.
7. Бучко, Ж. Музейна культурна спадщина Чернівецької області в маршрутах етнотуризму. *Історія української географії та картографії*. 2010. С. 194–197.
8. Заставецька О.В., Заставецька Л.Б., Дударчук К.Д. Національно-культурні товариства як фактор розвитку міжнародного туризму. *Подільські читання (Географія. Біологія. Екологія. Охорона природи)*. 2013. С. 69–71.
9. Шикеринець В. В. Передумови розвитку етнотуризму в Карпатському регіоні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znppduu/du/2012_221/html/28.html.
10. Шпарага Т., Михалюк М. Туризм місцями єврейських захоронень. *Історія української географії*. 2012. Вип. 26. С. 136–140.

References

1. Dutchak O. (2013). Teoretyko-metodolohichni problemy ukrainskoho etnoturyzmu: istoriografii [Theoretical and methodological problems of Ukrainian ethnotourism: historiography]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istorii*. Vyp. 23–24. S. 318–322 [in Ukrainian]
2. Holod A. P., Mysiak O. M. (2015). Etnichniy turyzm v Karpatskomu rehioni: strukturni osoblyvosti ta problemy rozvytku [Ethnic tourism in the Carpathian region: structural features and development problems]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*. Vyp. 15(1). S. 85–87. [in Ukrainian]
3. Dnistrianska N. I. (2023). Etnichniy turyzm yak perspektyvnyi napriam rozvytku turystychnoi haluzi Lvivskoi oblasti v umovakh sotsialno-politychnykh ryzykiv [Ethnic tourism as a promising direction for the development of the tourism industry of the Lviv region in conditions of socio-political risks]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. № 1. S. 132–149. [in Ukrainian]

4. Kulakovska I. M. (2012). Rozvytok etnichnoho turyzmu na Zhytomyrshchyni v chasy stanovlennia derzhavnosti Ukrainy [The development of ethnic tourism in Zhytomyr Oblast during the formation of Ukrainian statehood]. Retrieved from: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2012_3/26.pdf [in Ukrainian]
5. Dnistrianskyi M., Berghauer O., Fodor D. (2014). Characteristics and trends of cultural tourism in Transcarpathia. *Zb. nauk. Prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho un-tu. Serii: Ekonomichni nauky*. Vypusk 37. Chastyna 1. 2014. S. 67–76 [in English]
6. Orlova M. L. (2008). Etnichniy turyzm – perspektyvnyi napriamok rozvytku turyzmu na Odeshechyni [Ethnic tourism is a promising direction of tourism development in Odesa region]. *IV Mizhnarodna nauk. konf.* Kyiv. Vyp. 4. S. 301–303 [in Ukrainian]
7. Buchko, Zh. (2010). Muzeina kulturna spadshchyna Chernivetskoï oblasti v marshrutakh etnoturyzmu [Museum cultural heritage of Chernivtsi region in ethnotourism routes]. *Istoriia ukrainskoi heohrafii ta kartohrafii*. S. 194–197 [in Ukrainian]
8. Zastavetska O. V., Zastavetska L. B., Dudarchuk K. D. (2013). Natsionalno-kulturni tovarystva yak faktor rozvytku mizhnarodnoho turyzmu [National and cultural societies as a factor in the development of international tourism]. *Podilski chytannia (Heohrafiia. Biolohiia. Ekolohiia. Okhorona pryrody)*. S. 69–71 [in Ukrainian]
9. Shykerynets V.V. (2012). Peredumovy rozvytku etnoturyzmu v Karpatskomu rehioni [Prerequisites for the development of ethnotourism in the Carpathian region]. Retrieved from: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znppduu/du/2012_221/html/28.html [in Ukrainian]
10. Shparaha T., Mykhaliuk M. (2012). Turyzm mistsiamy yevreiskikh zakhoronon [Tourism of Jewish burial sites]. *Istoriia ukrainskoi heohrafii*. Vyp. 26. S. 136–140. [in Ukrainian]